

Наталія ЯКИМЧУК,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Інституту підготовки кадрів
Національної академії прокуратури України,
радник юстиції

ЗАХОДИ БЮДЖЕТНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Ключові слова: бюджетно-правова відповідальність, заходи бюджетно-правового примусу, бюджетні правопорушення, суб'єкти бюджетно-правової відповідальності, розпорядники та одержувачі бюджетних коштів.

Від часу проголошення України незалежною державою її правова система перебуває в постійному розвитку, що призводить до виникнення нових правових утворень в межах системи права. Одним із них є внутрішньогалузевий фінансово-правовий інститут бюджетно-правової відповідальності.

Незважаючи на те, що цей вид відповідальності є одним із найновіших, на сьогодні проводяться ґрунтовні дослідження в даній сфері. Серед вітчизняних науковців, які досліджують цей інститут, слід згадати передусім Е.С. Дмитренко [1], І.А. Сікорську [2], І.О. Трубіна [3], В.Д. Чернадчука [4]. Проте комплексно заходи бюджетно-правової відповідальності досліджуються недостатньо.

Отож метою статті є аналіз основних заходів бюджетно-правової відповідальності та вироблення підходів до їх класифікації.

У теорії права, а також в галузевих правових науках виокремлюють такі заходи державного примусу: заходи припинення, попереджувальні заходи, правовідновлювальні заходи та заходи юридичної відповідальності [5, 18–26]. Покарання (стягнення) можливе лише в межах притягнення до юридичної відповідальності, будучи заходом юридичної відповідальності.

Дехто з російських учених виокремлюють поряд із заходами юридичної відпо-

відальності й інші заходи державного впливу, вказуючи, що за порушення бюджетного законодавства можуть застосовуватися, зокрема, притинаючі, забезпечувальні [6, 10] та запобіжні заходи. У свою чергу, В.Ф. Маркелов називає такі групи заходів, як [7, 11]:

1) *основні*: а) бюджетно-правові стягнення; б) бюджетно-правові попереджувальні заходи; в) бюджетні правовідновлювальні заходи;

2) *допоміжні*: а) бюджетно-правові притинаючі заходи; б) бюджетно-правові забезпечувальні заходи.

Проте російські вчені-правознавці не дійшли єдиної думки про заходи державно-правового примусу, зокрема і щодо їх класифікації; до того ж вони ґрунтуються на положеннях бюджетного права Російської Федерації. Сучасне ж бюджетне право України значно від нього відрізняється. Однак спільним для наших правових систем є підхід до характеристики заходів примусу, передбачених нормами бюджетного права, та критерії віднесення їх до певних груп.

Основна дискусія точиться навколо питання існування правовідновлювальних заходів. Прихильники теорії їх існування [8, 13] відмежовують цю групу заходів, виходячи з їх мети – відновлення належного правового стану. Та більшість учених вважають, що для державного примусу правовідновлення як

основна мета не характерне [9, 419–420], вони вважають, що до них належать різногалузеві заходи примусу.

Домінуючою ж є думка про розподіл заходів державного примусу на:

– запобіжні заходи: 1) профілактичної спрямованості: контрольні-профілактичні, спрямовані на виявлення правопорушень; 2) особливі, мета яких – забезпечити особливу, виняткову державну або громадську необхідність;

– правові санкції: 1) заходи припинення; 2) процесуального забезпечення; 3) поновлювальні заходи; 4) заходи стягнення, відповідальності [10, 17–18].

Згідно з цією концепцією санкція бюджетної норми передбачає лише заходи, що належать до так званих правових санкцій. Запобіжні заходи дають змогу виявляти і не допускати правопорушення, а тому реалізуються переважно органами бюджетного контролю в регулятивних, а не в охоронних відносинах і не породжені фактом бюджетного правопорушення.

Відповідно до цієї концепції державний примус застосовується комплексно, на основі методів примусу і переконання, але до незначної кількості осіб, як правило, до тих, які вчинили правопорушення [9, 415]. Також не ототожнюються заходи відповідальності та заходи припинення (забезпечувального характеру). З огляду на це заходи державного примусу, передбачені нормами фінансового (бюджетного) права, можна поділити на:

1) фінансово-запобіжні заходи (не виконують функцію покарання суб'єкта, до якого вони застосовуються, а вживаються органами фінансового контролю з метою недопущення, відвернення правопорушень, забезпечення фінансової дисципліни, попередження настання шкідливих наслідків);

2) заходи фінансово-правового припинення або заходи бюджетного нагляду (їх застосування спричиняється конкретною протиправною ситуацією; вони не відвертають, а безпосередньо припиняють наявні правопорушення або об'єктивно протиправні діяння, створюють умови для з'ясування обставин справи і реальної можливості для подальшого застосування до порушника за-

ходів фінансово-правової відповідальності, проте не містять елемента покарання особи, до якої вони застосовуються; здатні самостійно і оперативно вирішувати конфліктну ситуацію, зокрема примусово припиняти правопорушення). Наприклад, призупинення Кабінетом Міністрів України, Головою Ради міністрів Автономної Республіки Крим, головою обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій дії відповідного рішення про бюджет з одночасним зверненням до суду протягом місяця з дня його прийняття (ст. 122 Бюджетного кодексу України (далі – БК України));

3) заходи бюджетно-правової відповідальності;

4) заходи реалізації рішення про накладення бюджетно-правової відповідальності. Наприклад, безспірне списання коштів з рахунка розпорядника (одержувача) бюджетних коштів (ст. 25 БК України).

Ототожненню в науці фінансового права усіх заходів примусу з фінансово-правовою відповідальністю сприяють протиріччя в самому фінансовому законодавстві. Так, законодавець оперує поняттями «заходи» (ст. 118 БК України) та «заходи стягнення» (статті 118, 121, 124, 125 БК України). Наприклад, ст. 118 БК України має назву: «Заходи, що застосовуються до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів за вчинені ними бюджетні правопорушення». У цій статті законодавець оперує поняттям «заходи» з вказівкою на те, що вони застосовуються «у разі виявлення бюджетного правопорушення»; в частині ж другій цієї статті законодавець вже застосовує термін «заходи стягнення за бюджетне правопорушення», не вказуючи конкретно на них. Стаття 118 містить перелік заходів, що застосовуються до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів за вчинені ними бюджетні правопорушення: 1) застосування адміністративних стягнень до осіб, винних у бюджетних правопорушеннях, відповідно до закону; 2) зупинення операцій з бюджетними коштами.

Таким чином, законодавець у ст. 118 БК України, присвяченій відповідальності:

– по-перше, формулює заходи, з яких лише зупинення операцій з бюджетними ко-

штами можна віднести до заходів бюджетно-правової відповідальності (водночас цей захід розглядається як захід припинення, якщо за вчинення правопорушення передбачено накладення іншого заходу бюджетно-правової відповідальності, зокрема зменшення бюджетних асигнувань);

– по-друге, включає і заходи, що не можуть бути застосовані безпосередньо до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, а лише до їх посадових осіб;

– по-третє, містить положення, згідно з якими у разі виявлення бюджетного правопорушення Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, органи Державної контрольно-ревізійної служби України, місцеві фінансові органи, голови виконавчих органів міських, міст районного значення, селищних та сільських рад і головні розпорядники бюджетних коштів у межах своєї компетенції можуть щодо тих розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, які допустили таке порушення, застосовувати адміністративні стягнення як до осіб, винних у бюджетних правопорушеннях, відповідно до закону. Проте ані в БК України, ані в Господарському кодексі України, ані в інших нормативно-правових актах не передбачено види адміністративних стягнень, що можуть бути застосовані до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів (як до юридичних осіб);

– по-четверте, ст. 118 БК України передбачає лише один з низки заходів бюджетно-правової відповідальності, які прописані в інших статтях Кодексу та інших нормативно-правових актах;

– по-п'яте, не передбачає заходи примусу, що застосовуються у відносинах бюджетно-правової відповідальності, які не є заходами бюджетно-правової відповідальності, зокрема заходи припинення та процесуального забезпечення.

Інші ж заходи бюджетної відповідальності або зазначені в інших статтях БК України, або визначаються як такі в щорічних законах України про Державний бюджет.

Так, заходи бюджетно-правової відповідальності, визначені в бюджетному законодавстві, можна класифікувати за рядом критеріїв, основний з яких – суб'єкт бюджетно-

правової відповідальності, до якого вони застосовуються.

Проаналізувавши інститут бюджетно-правової відповідальності, доходимо висновку, що суб'єктами бюджетно-правової відповідальності є:

– Автономна Республіка Крим та територіальні громади, в тому числі об'єднані (як власники коштів бюджетних фондів, наприклад, у разі витрачання коштів відповідних бюджетів на видатки, що мали здійснюватися з іншого бюджету, кошти вилучаються з безспірному порядку саме з місцевого бюджету) [11; 14];

– розпорядники бюджетних коштів;

– одержувачі бюджетних коштів.

При цьому розпорядники (РБК) та одержувачі бюджетних коштів (ОБК) виступають основними суб'єктами бюджетно-правової відповідальності, до яких на сьогодні застосовується визначене коло заходів бюджетно-правової відповідальності. Основні заходи бюджетно-правової відповідальності можна розподілити на три групи.

1. Заходи відповідальності, що застосовуються і до РБК, і до ОБК:

1) *зупинення операцій з бюджетними коштами. Пункт 2 ч. 1 ст. 118 БК України.* Відповідно до ч. 1 ст. 118 БК України зупинення операцій з бюджетними коштами у разі виявлення бюджетного правопорушення застосовується щодо тих розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, яким доведено відповідні бюджетні асигнування і які допустили вказане правопорушення.

У ст. 120 БК України передбачено, що зупинення операцій з бюджетними коштами полягає у зупиненні будь-яких операцій зі здійснення платежів з рахунка порушника бюджетного законодавства. Зупинення операцій з бюджетними коштами можливе на термін до тридцяти днів, якщо інше не передбачено законом. Проте у цій статті не вказано, на яку саме суму, або щодо яких саме видатків, здійснюється зупинення. Не вказується також коло бюджетних правопорушень, за вчинення яких застосовується названий захід.

Зупинення операцій з бюджетними коштами є одним з найбільш м'яких заходів бю-

джетно-правової відповідальності, а тому застосовується в разі вчинення тих бюджетних правопорушень, за які не передбачене суворіше покарання.

Статтею 120 БК України встановлено, що механізм зупинення операцій з бюджетними коштами визначається Кабінетом Міністрів України. Проте вказаний механізм встановлено не урядом, а згідно з дорученням Кабінету Міністрів України – Державним казначейством України, зокрема його Наказом «Про затвердження Порядку зупинення операцій з бюджетними коштами» від 18 листопада 2002 року № 213.

Вказаним Порядком встановлено такі особливості накладення цього заходу: 1) застосовується до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів; 2) захід накладається на підставі рішення, що приймається у формі розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами, на підставі протоколу про бюджетне правопорушення або акта ревізії; 3) суб'єктами накладення стягнення згідно зі ст. 118 БК України у межах своєї компетенції є: Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, органи Державної контрольно-ревізійної служби України, місцеві фінансові органи, голови виконавчих органів міських, міст районного значення, селищних та сільських рад і головні розпорядники бюджетних коштів. Проте у Порядку зупинення встановлено, що у разі прийняття уповноваженим органом розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами йому підлягають всі операції з бюджетними коштами на рахунках розпорядників та/або одержувачів бюджетних коштів, за винятком: 1) сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), інших платежів до бюджетів і державних цільових фондів (у тому числі пені, фінансових санкцій); 2) виконання рішень органів, яким відповідно до закону надано право стягнення коштів; 3) операцій зі здійснення видатків, передбачених за кодами економічної класифікації видатків 1110 (у тому числі 1111, 1112, 1113), 1120, 1340 (у тому числі 1341, 1342, 1343). Особливості зупинення операцій з коштами резервного фонду передбачені у Постанові Кабінету

Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету» від 29 березня 2002 року № 415;

2) *призупинення бюджетних асигнувань* як захід примусу застосовується у випадках вчинення бюджетних правопорушень, визначених у ст. 117 БК України, а саме: 1) несвоєчасного і неповного подання звітності про виконання бюджету; 2) невиконання вимог щодо бухгалтерського обліку, складання звітності та внутрішнього фінансового контролю за бюджетними коштами і недотримання порядку перерахування цих коштів; 3) подання недостовірних звітів та інформації про виконання бюджету; 4) порушення розпорядниками бюджетних коштів вимог щодо прийняття ними бюджетних зобов'язань; 5) нецільового використання бюджетних коштів.

Викликає занепокоєння те, що заходи призупинення бюджетних асигнувань та зменшення бюджетних асигнувань РБК (повернення коштів у разі нецільового використання бюджетних коштів ОБК) законодавець визначив такими, що застосовуються у випадку нецільового використання бюджетних коштів (відповідно, до ст. 117 та ч. 1 ст. 119 БК України, ст. 69 Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України») [11], не назвавши умови розмежування підстав для їх застосування. Крім того, в разі нецільового використання бюджетних коштів застосовується зупинення операцій з бюджетними коштами, але вже як забезпечувальний захід, до накладення заходу відповідальності у формі зменшення бюджетних асигнувань. У ст. 119 БК України зазначено: в разі нецільового використання бюджетних коштів, тобто витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановленим Законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет, виділеним бюджетним асигнуванням чи кошторису, має наслідком зменшення асигнувань розпорядникам бюджетних коштів. З огляду на це діяння, що характеризується як нецільове використання бюджетних коштів, а саме такий його вид, як використання на цілі, що не відповідають

бюджетним призначенням, встановленим Законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет, виділеним бюджетним асигнуванням чи кошторису, тягне за собою відповідальність лише у формі зменшення бюджетних асигнувань для РБК або повернення коштів для ОБК. За інші види нецільового використання бюджетних коштів, на нашу думку, може бути застосовано такий захід відповідальності, як призупинення бюджетних асигнувань.

Порядок призупинення бюджетних асигнувань встановлено Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку призупинення бюджетних асигнувань» від 15 травня 2002 року № 319 (далі – Порядок призупинення). Призупинення бюджетних асигнувань як захід примусу: 1) застосовується до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів; 2) має на меті припинення на конкретно визначений час повноважень на взяття бюджетного зобов'язання за загальним фондом бюджету в межах бюджетного періоду (п. 2 Порядку призупинення).

Суб'єктами накладення стягнення є Міністерство фінансів України, Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим, Державне казначейство України та його органи, Державна контрольно-ревізійна служба України, місцеві фінансові органи (їх керівники), голови виконавчих органів міських, міст районного значення, селищних та сільських рад (залежно від рівня бюджету, щодо коштів якого допущене порушення), а також головні розпорядники бюджетних коштів у межах своїх повноважень (ст. 117 БК України). Проте слід зазначити, що в Порядку призупинення головні розпорядники бюджетних коштів серед суб'єктів накладення вказаного стягнення не зазначені. Тобто їх повноваження, встановлені на рівні закону, на порушення БК України обмежені на підзаконному рівні.

Особливості застосування заходу відповідальності: 1) бюджетні асигнування призупиняються з 1-го числа місяця, наступного за датою прийняття розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань; 2) бюджетні асигнування призупиняються на термін від одного місяця до трьох у межах

поточного бюджетного періоду в обсязі, що дорівнює 50 відсоткам асигнувань, затверджених у плані асигнувань розпорядника бюджетних коштів за скороченою економічною класифікацією видатків бюджету на цей період, за винятком асигнувань на оплату праці (1110), нарахування на заробітну плату (1120) та трансфертів населенню (1340).

2. Заходи відповідальності, що застосовуються лише до РБК:

1) *зменшення асигнувань* як вид заходу бюджетно-правової відповідальності, передбачений у ч. 1 ст. 119 БК України, де зазначається, що зменшення асигнувань розпорядником бюджетних коштів здійснюється на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням. Нецільове використання бюджетних коштів визначається як витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановленим Законом про Державний бюджет України, чи рішенням про місцевий бюджет, виділеним бюджетним асигнуванням чи кошторису.

Слід зазначити, що положення, якими встановлено вказаний захід відповідальності, щороку дублюються у законах України про Державний бюджет. Так, у ст. 77 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» та у ст. 69 Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 року встановлено, що вказана санкція застосовується за допущення нецільового використання бюджетних коштів у поточному чи минулих роках. На практиці захід реалізується в тому, що вноситься корегування до фінансових документів з метою зменшення не коштів, а повноважень щодо взяття бюджетних зобов'язань. Якщо б зменшували обсяг коштів на реєстраційному рахунку, то можна було б говорити, що захід відповідальності застосовується до бюджетної установи. Аргументом є те, що реєстраційний рахунок відкривається на ім'я бюджетної установи, а кошти, що перераховуються на нього, переходять у володіння бюджетної установи на праві оперативного управління.

Окрім того, у ст. 77 Закону України «Про Державний бюджет на 2007 рік» зазна-

чається, що «порядок зменшення асигнувань... визначається Кабінетом Міністрів України». На сьогодні він визначений Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку зменшення бюджетних асигнувань та повернення коштів у разі нецільового використання бюджетних коштів у поточному чи минулих роках» від 13 квітня 2006 року № 492. Зокрема, у ній встановлено, що: 1) вказане стягнення застосовується згідно зі статтею за вчинення такого правопорушення, як нецільове використання коштів (п. 1), проте відповідно до Положення «Про Міністерство фінансів України», затвердженого Указом Президента України від 26 серпня 1999 року № 199, Міністерство фінансів України може обмежувати або припиняти фінансування з Державного бюджету лише за наявності фактів незаконного витрачання коштів і порушення звітності, однак вказане Положення не знайшло свого розвитку в законодавстві; 2) зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів здійснюється на суму, щодо якої контролюючим органом встановлено факт нецільового використання [12; 13] за кодами економічної класифікації видатків та відповідною бюджетною програмою (функцією), за якими встановлено факт нецільового використання бюджетних коштів, крім бюджетних асигнувань за захищеними статтями видатків бюджету (п. 7 Порядку зменшення). Суб'єктом визначення суми нецільового використання бюджетних коштів є органи Державної контрольно-ревізійної служби, а також контрольно-ревізійні підрозділи головних розпорядників бюджетних коштів.

Реалізується стягнення у такій формі: на підставі зазначеного рішення до помісячного розпису асигнувань відповідного бюджету вносяться зміни шляхом збалансованого за місяцями коригування обсягу асигнувань у поточному бюджетному періоді на наступні місяці до внесення відповідних змін у бюджетні призначення Державного чи місцевого бюджету (п. 7 Порядку);

2) *повернення коштів, отриманих у вигляді субвенції до відповідного бюджету*, названо як захід відповідальності у ч. 2 ст. 119 БК України, де зазначено: «У разі нецільово-

го використання бюджетних коштів, отриманих у вигляді субвенції, зазначені кошти підлягають обов'язковому поверненню до відповідного бюджету у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України». Встановлено порядок застосування цього заходу відповідальності Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів, отриманих як субвенція, до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання» від 11 квітня 2002 року № 495. Субвенція є видом міжбюджетного трансферта, що надається з одного бюджету іншому (бюджетам Автономної Республіки Крим та місцевим бюджетам) для використання з певною метою в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції (п. 37 ч. 1 ст. 2 БК України). Проте коштами субвенції розпоряджається визначений рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим або місцевий бюджет орган, наділений статусом ГРБК. Кошти, одержані як субвенція, надаються визначеним головним розпорядникам коштів бюджетів відповідно до бюджетних призначень, затверджених у рішенні про місцевий бюджет. При цьому суб'єктами відповідальності виступають саме ГРБК, а не Автономна Республіка Крим чи територіальна громада, від імені яких ГРБК використовують кошти, одержані у вигляді субвенції. Порядок застосування заходу передбачений Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів, отриманих як субвенція, до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання» від 11 квітня 2002 року № 495.

Факт нецільового використання субвенції встановлюється шляхом проведення ревізії (перевірки) виконання бюджетів уповноваженим державним органом, що здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства, і оформляється актом ревізії та/або протоколом про бюджетне правопорушення. Проте в Порядку повернення бюджетних коштів, отриманих як субвенція, передбачено, що факт нецільового використання бюджетних коштів може бути задокументований в довідці про перевірку.

На нашу думку, це призведе до порушення положень ч. 2 ст. 124 БК України, де зазначено: «Рішення про накладення стягнення за бюджетне правопорушення приймається особами, визначеними в частині першій цієї статті, на підставі протоколу про бюджетне правопорушення або акта ревізії та доданих до нього документів». Тому вказане Положення слід привести у відповідність до вимог БК України. Під час проведення ревізії (перевірки) керівник бюджетної установи, якою допущено нецільове використання субвенції, дає письмове пояснення та вживає у межах своєї компетенції відповідних заходів для усунення бюджетного правопорушення. Керівником уповноваженого державного органу, що проводив ревізію (перевірку), оформляється вимога про повернення використаної не за цільовим призначенням суми субвенції до відповідного бюджету. У разі невиконання в установлений термін вимоги за рішенням міністра фінансів, керівника органу Державного казначейства, керівника органу Державної контрольно-ревізійної служби, міністра фінансів Автономної Республіки Крим, керівника місцевого фінансового органу, голови виконавчого органу міської, міста районного значення, селищної та сільської ради відповідно до ст. 117 БК України на період до виконання вимоги чи до її скасування такої бюджетної установі призупиняються бюджетні асигнування на суму субвенції, використаної не за цільовим призначенням, за винятком захищених статей бюджету, про що повідомляється уповноважений державний орган, який проводив ревізію (перевірку), або відповідно до ст. 120 БК України зупиняються операції з бюджетними коштами, або відповідно до ст. 124 БК України накладається стягнення за бюджетне правопорушення.

3. Заходи відповідальності, які застосовуються лише до одержувачів бюджетних коштів (ОБК).

Повернення бюджетних коштів як захід застосовується на підставі щорічних законів про Державний бюджет, зокрема на підставі ст. 77 Закону України «Про Державний бюджет на 2007 рік» та ст. 69 Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік

та про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Відповідно до вказаних законів порядок зменшення асигнувань та повернення бюджетних коштів до відповідних бюджетів визначається Кабінетом Міністрів України. Підставою для застосування цього заходу є нецільове використання бюджетних коштів у поточному чи минулих роках, що для одержувачів бюджетних коштів має наслідком повернення коштів у сумі, витраченій не за цільовим призначенням, у дохід відповідних бюджетів. Порядок застосування цього заходу відповідальності встановлено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку зменшення бюджетних асигнувань та повернення коштів у разі нецільового використання бюджетних коштів у поточному чи минулих роках» від 13 квітня 2006 року № 492, якою визначено такі особливості застосування цього заходу: 1) підставою є нецільове використання коштів (п. 1); 2) повернення коштів ОБК здійснюється у дохід відповідного бюджету (п. 1); 3) на суму, щодо якої контролюючим органом встановлено факт нецільового використання (п. 4).

До інших суб'єктів бюджетно-правових відносин, а саме АРК та територіальних громад (у тому числі об'єднаних), застосовуються зовсім інші заходи бюджетно-правової відповідальності. Так, до АРК, територіальних громад застосовується такий захід бюджетно-правової відповідальності, як: безспірне списання коштів з місцевих бюджетів, витрачених на видатки, що повинні були провадитися з іншого бюджету (як захід відповідальності встановлюється в щорічних законах про Державний бюджет України). Так, згідно зі ст. 44 Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 року Порядок застосування вказаного заходу відповідальності затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів, витрачених на видатки, які повинні були провадитися з іншого бюджету» від 26 березня 2003 року № 386 [14]. Вказаний порядок передбачає, що у разі встановлення посадови-

ми особами державних органів, уповноважених на проведення ревізії (перевірки), факту здійснення видатків з місцевих бюджетів, які повинні були провадитися з іншого бюджету, складається акт ревізії або протокол про бюджетне правопорушення відповідно до ст. 124 БК України (п. 2 Порядку).

Правом приймати рішення щодо застосування заходу відповідальності у формі безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів наділений міністр фінансів України (п. 3 Порядку). Він приймає вказане рішення в одній з двох форм, а саме шляхом застосування заходу у формі: 1) стягнення коштів з місцевих бюджетів до Державного бюджету; 2) зменшення обсягу трансфертів (дотації вирівнювання) місцевим бюджетам на відповідну суму.

Вказаний вище захід бюджетно-правової відповідальності, що застосовується до Автономної Республіки Крим та територіальних громад, має характер каральний, оскільки кошти вилучаються з місцевих бюджетів не в якості компенсації, а в якості покарання за порушення публічного порядку – фінансової дисципліни і надходять виключно до Державного бюджету України. Також вони мають грошовий характер, оскільки виражаються у визначеній сумі коштів, та позадоговірний, оскільки встановлюються як такі безпосередньо в положеннях законодавства.

Отже, поведений аналіз заходів бюджетно-правової відповідальності, що застосовуються до РБК та/або ОБК, дає можливість класифікувати їх за:

– метою відповідальності: 1) каральні (призупинення бюджетних асигнувань; зу-

пинення операцій з бюджетними коштами, безспірне списання коштів з місцевих бюджетів); 2) правовідновлювальні (компенсаційні) (зменшення бюджетних асигнувань; повернення коштів, отриманих у вигляді субвенції до відповідного бюджету на суму їх нецільового використання; повернення бюджетних коштів ОБК в разі їх нецільового використання);

– суб'єктами, до яких застосовуються: 1) ті, що застосовуються до РБК; 2) ті, що застосовуються до ОБК; 3) змішані, тобто застосовуються і до РБК і до ОБК; 4) ті, що застосовуються до територіальних громад;

– підставою: 1) договірні (повернення коштів, отриманих у вигляді субвенції до відповідного бюджету, на суму їх нецільового використання – у тому разі, якщо умови цільового використання бюджетних коштів та особливості відповідальності передбачені угодою (ч. 1 і 4 ст. 92, ч. 5 ст. 93, ч. 2 ст. 106 БК України) або договором (ч. 2 ч. 93, ч. 2 ст. 104, ст. 107 БК України) про субвенцію (наприклад, субвенція на виконання інвестиційних проектів з місцевих бюджетів)); 2) позадоговірні – на підставі закону (всі інші заходи бюджетно-правової відповідальності);

– характером стягнення: 1) майнові (повернення коштів ОБК; зменшення бюджетних асигнувань, повернення коштів, отриманих у вигляді субвенції до відповідного бюджету, на суму їх нецільового використання, безспірне вилучення коштів місцевого бюджету); 2) правообмежувальні (зупинення бюджетних асигнувань; призупинення бюджетних асигнувань).

Список використаних джерел:

1. Дмитренко Е.С. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посіб. [Текст] / Дмитренко Е.С. – К.: Алеута, КНТ, 2006. – 376 с.
2. Сікорська І.А. Правова відповідальність за порушення бюджетного законодавства [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право» / І.А. Сікорська. – Ірпінь, 2004. – 18 с.
3. Трубін І. Загальні проблеми юридичної відповідальності за бюджетні правопорушення [Текст] / І. Трубін // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 6. – С. 97–101.
4. Чернадчук В. До питання щодо бюджетно-правової відповідальності / В. Чернадчук // Юридичний вісник. – 2003. – № 4. – С. 84–89.
5. Другова Ю.В. Ответственность за нарушения бюджетного законодательства Российской Федерации [Електронний ресурс] / Ю.В. Другова // Журнал российского права. – 2003. – № 3. – С. 18–26. – Режим доступу: http://www.finpravo.hse.ru/otv.htm#_ftnref31#_ftnref31

6. Сердюкова Н.В. Финансово-правовая ответственность по российскому законодательству: становление и развитие: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Н.В. Сердюкова. – Томск, 2003. – 27 с.

7. Маркелов Ф.В. Теоретические проблемы ответственности за нарушения бюджетного законодательства (финансово-правовой аспект): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Ф.В. Маркелов. – Саратов, 2006. – 27 с.

8. Бахрах Д.Н. Административная ответственность / Бахрах Д.Н. – Пермь: Пермский государственный университет, 1966. – 156 с.

9. Адміністративне право України: Академічний курс: підруч.: в 2 т. / [редкол.: В.Б. Авер'янов (голова) та ін.]. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». – Т. 1: Загальна частина. – 2007. – 592 с.

10. Административная ответственность в СССР / [под ред. В.М. Манохина и Ю.С. Адушкина]. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1988. – 168 с.

11. Про Державний бюджет України на 2008 рік та внесення змін до деяких законодавчих актів України [Текст]: закон України від 28 грудня 2007 року № 107-VI // Голос України. – 2008. – № 243. – 19 грудня. – Ст. 44.

12. Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету [Текст]: постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 415 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 14. – С. 124.

13. Про затвердження Порядку зменшення бюджетних асигнувань та повернення коштів у разі нецільового використання бюджетних коштів у поточному чи минулих роках [Текст]: постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2006 р. № 492 // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 77. – П. 4.

14. Про Порядок безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів, витрачених на видатки, які повинні були провадитися з іншого бюджету [Текст]: постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2003 р. № 386 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 62.

Наталія ЯКИМЧУК

ЗАХОДИ БЮДЖЕТНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Резюме

Проаналізовано основні заходи бюджетно-правової відповідальності в залежності від суб'єкта, до якого вони застосовуються, та вироблено підходи до класифікації цих заходів.

Наталія ЯКИМЧУК

МЕРЫ БЮДЖЕТНО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Резюме

Проанализированы основные меры бюджетно-правовой ответственности в зависимости от субъекта, к которому они применяются, и выработаны подходы к классификации этих мер.

Natalia YAKYMCHUK

ACTIONS OF BUDGETARY LEGAL RESPONSIBILITY

Summary

The basic actions of budgetary legal responsibility are analyzed in accordance with the subject, and approaches for classification of these actions are elaborated by the author.